

Łukasz Firmanty

Instytucjonalizacja współpracy międzynarodowej w Azji w założeniach polityki zagranicznej Chińskiej Republiki Ludowej

---

Wschodnioznawstwo 1, 411-425

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Instytucjonalizacja współpracy międzynarodowej w Azji w założeniach polityki zagranicznej Chińskiej Republiki Ludowej

Założenia polityki zagranicznej ChRL opierają się na zasadach wielobiegunowości, wielotorowości, wielowarstwowości i wielopoziomowości. Po odrzuceniu ideologicznej retoryki w dziedzinie stosunków międzynarodowych Chiny pragną występować na arenie międzynarodowej jako kraj odpowiedzialny, stabilny i przewidywalny oraz „niearogancki”. Charakter chińskiego podejścia do relacji międzynarodowych najlepiej oddaje cytata z rządowego dziennika: „Dokonywanie chłodnej oceny sytuacji, spokojne stawianie czoła wyzwaniom, zapewnienie sobie odpowiednich wpływów, ale zdecydowane unikanie odgrywania roli przywódcy w sprawach międzynarodowych, gdyż celem powinno być wykorzystanie nadarzających się okazji do własnego rozwoju i zajęcie się najpierw problemami wewnętrznymi kraju”¹.

W sferze bezpieczeństwa narodowego Chiny kładą nacisk na zachowanie stabilności politycznej i gospodarczej kraju. Ważny jest tu oczywiście czynnik militarny, ale większe znaczenie ma zagwarantowanie nieingerencji w sprawy wewnętrzne ChRL oraz równoprawne stosunki ze wszystkimi państwami poprzez budowę środków zaufania i wspólnotę interesów². Z powyższymi założeniami kłóć się niekiedy inne deklaracje chińskich władz centralnych. Podczas uroczystości obchodów 80-tej rocznicy powstania KPCh, w lipcu 2001 r. chińscy przywódcy z dumą ogłosili zmianę retoryki w polityce zagranicznej, zgodnie z którą w chińskim podejściu do relacji międzynarodowych zaczęła obowiązywać mentalność mocarstwowa (*daguo xintai*)³. Wynikająca stąd kwestia relacji Chin ze światem jest złożona, ponieważ, pomimo wrażenia stabilności, ChRL nie zdefiniowała jeszcze swojej pozycji

¹ P. Milewski, *Polityka ChRL wobec Azji Centralnej i udział Chin w Szanghajskiej Organizacji Współpracy (SOW)*, „Azja-Pacyfik” 2003, nr 6, s. 120, za: „Renmin Ribao” (Dziennik Ludowy) 20.11.2002.

² E. Haliżak, *Polityka zagraniczna ChRL: uwarunkowania decyzyjne i wizje rzeczywistości międzynarodowej*, [w:] K. Tomala (red.), *Chiny. Przemiany państwa i społeczeństwa w okresie reform 1978-2000*, Warszawa 2001, s. 222.

³ E. S. Madeiros, M. Taylor Fravel, *China New Diplomacy*, „Foreign Affairs”, 11/12 2003.

w międzynarodowym ładzie. Raz kreuje się na mocarstwo, by zaraz potem żądać od państw bogatszych pomocy należnej krajom rozwijającym się. Chce być postrzegana jako odpowiedzialny członek wspólnoty międzynarodowej (w lutym 2005 r. ChRL ratyfikowała protokół z Kioto, ale jako kraj rozwijający się korzysta z prawa do nieprzestrzegania ograniczenia emisji gazów), a jednocześnie otwarcie grozi Tajwanowi.

Dwa główne kierunki polityki zagranicznej ChRL: przeciwdziałanie amerykańskiej hegemonii oraz działania na rzecz ładu wielobiegunowego, ściśle wiążą się z jej trzecim filarem – wzmocnieniem swej roli lidera w Azji. Bilateralne stosunki Chin z sąsiadami należy uznać za poprawne – zażegnane zostały spory graniczne z Wietnamem, Indiami czy Rosją. Chiny respektują umowy o dobrym sąsiedztwie i szanują suwerenność oraz integralność terytorialną państw sąsiednich, oczekując w zamian podobnego traktowania. We wzajemnych relacjach nie występują obecnie poważniejsze zatargi. Ponadto Chiny zaczynają występować również w roli rozjemcy i gwaranta stabilizacji w regionie, tak jak miało to miejsce po kolejnym zaostrzeniu się sytuacji w Kaszmirze, gdy energiczna reakcja dyplomacji chińskiej przyczyniła się do zażegnania groźby konfliktu nuklearnego pomiędzy Pakistanem a Indiami. Problemem we wzajemnych relacjach z sąsiadami, obok zagadnień ekonomicznych, pozostaje status trzech archipelagów wysp: Spratly (w języku chińskim *Nansha*) i Parceli na Morzu Południowochińskim, o które upominają się państwa ASEAN i Chiny, oraz Senkaku na Morzu Wschodniocińskim, o które spór toczy się pomiędzy Japonią, ChRL i Tajwanem. Pomimo tych przeszkód, Pekin nieustannie stara się o poprawę współpracy z państwami regionu i na obecnym etapie – po normalizacji i zacieśnieniu tradycyjnych stosunków bilateralnych – kluczową kwestią dla Chin stało się włączenie w procesy integracyjne, które obecnie przybierają formę współpracy instytucjonalnej.

Rola ChRL w procesach integracyjnych w Azji

ChRL, ze względu na swoje rozmiary, centralne położenie oraz pozycję i znaczenie w regionie, zainteresowana jest wielokierunkową współpracą z już istniejącymi oraz powstającymi organizacjami. Zróznicowanie celów polityki zagranicznej pod kątem interesów gospodarczych, jak i politycznych, skłania władze z Pekinu do zaangażowania się w tworzenie nowych oraz do aktywnych działań w ramach już istniejących struktur. Przykładem chińskiej inicjatywy jest tu niewątpliwie utworzenie Szanghajskiej Organizacji Współpracy, grupy skupiającej państwa Azji Centralnej, Rosję i Chiny, poprzez którą Chińczycy starają się wpływać na sytuację w sferze bezpieczeństwa w regionie oraz zacieśniać współpracę gospodarczą, zabezpieczając tym samym dla

siebie dostawy surowców. Natomiast w Azji Południowo-Wschodniej interes Pekinu polega na maksymalizacji korzyści ekonomicznych, wynikającej z gospodarczej integracji państw obszaru ASEAN poprzez pogłębianie dialogu oraz ostrożne wchodzenie w jego struktury (w ramach spotkań 10+1, 10+3). Rola, jaką odgrywają Chiny w pozostałych organizacjach, tj. APEC czy Azjatycki Dialog Współpracy, dopełnia jej obrazu jako państwa w pełni włączonego we współczesne procesy współpracy instytucjonalnej w Azji.

Azja Centralna i Szanghajska Organizacja Współpracy

Azja Centralna jest regionem położonym strategicznie, ponieważ łączy Azję z Europą. Bogate złoża ropy naftowej oraz gazu naturalnego, podobieństwa modelu polityczno-gospodarczego i geograficzna bliskość sprawiają, iż kontakty bilateralne przybierają formę wielostronnej współpracy. Kazachstan, Uzbekistan, Kirgistan, Tadżykistan i Turkmenistan posiadają, z punktu widzenia polityki regionalnej Chin, niezaprzeczalne atuty. Sytuacja w Azji Centralnej wpływa na poziom bezpieczeństwa w północno-zachodnich Chinach. Rządowy projekt Wielkiego Rozwoju Zachodu ma na celu powiązanie prowincji Xinjiang z sąsiadami więzami handlowymi i w ten sposób przyczyniać się ma do stabilizacji regionu. Po 11 września Azja Centralna stała się areną geopolitycznej rywalizacji z USA, a Chiny szukają sposobu na wydotanie się z amerykańskiego kordonu wpływów i baz wojskowych. Ponadto, państwa Azji Centralnej włączyły się do współpracy w ramach Wspólnoty Niepodległych Państw, pozostając w ten sposób w strefie wpływów Kremla.

Więzy ekonomiczne łączące Azję Centralną z Chinami wydają się mocne na tyle, iż w przyszłości posłużyć mogą jako element integrujący gospodarczo. Chiny potrzebują surowców, pięć państw regionu kupuje produkty przemysłowe oraz żywność i liczą na otwarcie chińskich przedsiębiorstw na swoim terytorium. Prosperująca chińska gospodarka stwarza ogromną szansę na rozwój własnych ekonomii. W ciągu ostatnich pięciu lat Chiny ustanowiły ambasadę, przedstawicielstwa handlowe oraz biura agencji informacyjnej Xinhua we wszystkich pięciu państwach. Bank Chiński, Chiński Bank Przemysłowo-Handlowy oraz Generalna Administracja Lotnictwa Cywilnego posiadają przedstawicielstwa w Kazachstanie, które to państwo otworzyło z kolei biuro wizowe w stolicy Xinjiang Urumczy⁴. Chińskie interesy w regionie wiążą się ze złożami ropy, których zasobność ustępuje tylko złożom Zatoki Perskiej. W maju 2003 r. kazachski koncern KazMunajGaz, we współpracy z chińską korporacją China National Petroleum Corporation (CNPC), przystąpił do opracowania projektu ropociągu z Atlasu w kierunku grani-

⁴ H.-L. Wu, Ch.-H. Chen, *The Prospects for Regional Economic Integration Between China and the Five Central Asian Countries*, „Europe-Asia Studies” 2004, no 7.

cy z Chinami⁵. Wywołało to zaniepokojenie Rosji, która uważała Kazachstan za swoją tradycyjną strefę wpływów. W 2005 r. CNPC wykupił koncern PetroKazakhstan, a w listopadzie 2006 r. państwowe chińskie przedsiębiorstwo CITIC odkupiło kazachskie złoża od kanadyjskiego koncernu Nations Energy⁶.

Początki zinstytucjonalizowanej współpracy w zakresie budowania zaufania w sferze wojskowej i redukcji sił zbrojnych na granicach w rejonie Azji Centralnej sięgają roku 1996. Nieformalna grupa pięciu państw: Chin, Rosji, Kazachstanu, Kirgistanu i Tadżykistanu, tworząca tzw. „Szanghajska Piątkę”, podpisała 26 kwietnia 1996 r. Pakt o Pogłębianiu Zaufania Wojskowego w Przygranicznych Regionach⁷. W kwietniu następnego roku „Piątka” podpisała następny dokument: Pakt o Redukcji Sił Zbrojnych w Regionach Przygranicznych. Układ przewidywał zmniejszenie oddziałów stacjonujących na granicach, redukcję uzbrojenia oraz dalsze rozwijanie przyjaznych stosunków między stronami. Sygnatariusze zgodzili się na wyrzeczenie się użycia siły oraz adresowania gróźb jej użycia wobec siebie⁸. „Piątka” nigdy nie miała charakteru sojuszu strategicznego, szczególnie między Rosją a Chinami, którego ostrze skierowane by było przeciw Stanom Zjednoczonym. Ugrupowanie to posłużyło jako fundament przyszłej organizacji – Szanghajskiej Organizacji Współpracy, która powstała 15 czerwca 2001 r. podczas szóstego szczytu przywódców państw Azji Centralnej, Rosji i Chin. Wówczas do „Piątki” dołączył się Uzbekistan.

W ciągu dwóch pierwszych lat działalność Organizacji skupiała się na walce z terroryzmem, separatyzmem i ekstremizmem. W maju 2003 r., podczas spotkania w Moskwie sześciu przywódców państw członkowskich, zdecydowano o nadaniu współpracy bardziej formalnych ram. Uchwalenie statutu SOW pozwoliło na zarejestrowanie jej w ONZ jako pełnoprawnej organizacji regionalnej. Zgodnie ze statutem, głównym organem stała się Rada Szefów Państw, a organami pomocniczymi – Rada Szefów Rządów, Rada Ministrów Spraw Zagranicznych oraz posiedzenia szefów poszczególnych resortów. Stały sekretariat, którego kadencja trwa trzy lata, z siedzibą w Pekinie, kierowany jest obecnie przez byłego wiceministra spraw zagranicznych, ambasadora Chin w Rosji, Zhang Deguang. Na mocy Deklaracji Moskiewskiej utworzono również w Biszkeku Regionalne Centrum Antyterrorystyczne (i podobną instytucję w Taszkencie).

Prezydent Władimir Putin, w wypowiedzi dla prasy rosyjskiej z czerwca 2002 r., określił Rosję, Chiny oraz Stany Zjednoczone jako „trójkąt strategiczny”, swoistą „oś stabilizacji”, której oparciem w regionie jest właśnie

⁵ P. Milewski, *op.cit.*

⁶ Reuters, 02.11.2006.

⁷ *Treaty on Deepening Military Trust in Border Regions*, za: H.-L. Wu, Ch.-H. Chen, *op.cit.*

⁸ *Ibidem.*

SOW. W chwili obecnej Organizacja wydaje się służyć nie tylko współpracy jej dwóch najważniejszych członków, lecz również ich wzajemnemu szachowaniu się i w miarę bezkonfliktowej rywalizacji w Azji Centralnej. Tym co łączy ich interesy, jest aktywność Stanów Zjednoczonych w regionie. W ramach obrotu bronią między członkami SOW, Chiny kupują od Rosji znaczne ilości sprzętu wojskowego (są drugim po Indiach rosyjskim odbiorcą, a wartość sprzedaży może osiągać wartość 2-3 mld USD rocznie)⁹. We wrześniu i październiku 2002 r. Chińska Armia Ludowo-Wyzwoleńcza przeprowadziła w Kirgistanie pierwsze w swej historii wspólne manewry z obcą armią poza granicami Chin.

Obszar zainteresowań SOW ulega zresztą stałemu poszerzeniu. Oprócz szeroko pojętej współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa, elementem, który zyskuje na znaczeniu, jawi się współpraca gospodarcza, którą napędzają z pewnością bogate złoża surowców mineralnych w regionie. Stale rosnące zapotrzebowanie Chin na paliwa sprawia, iż współpraca w zakresie ich eksploracji może stać się w niedalekiej przyszłości jednym z głównych filarów Organizacji.

Szybko zmieniające się warunki, takie jak utworzenie przez Indie bazy wojskowej w Tadżykistanie, jak również przejęcie w sierpniu 2003 r. przez NATO misji Międzynarodowych Sił Wspierających Bezpieczeństwo w Afganistanie, sprawiają, iż SOW musi reagować szybko. Szczyt w Moskwie z 2003 r. dowiódł gotowości przywódców państw „szóstki” do pogłębiania współpracy. Na drodze ku pełnemu porozumieniu stoją jednakże poważne przeszkody: rywalizacja Chin i Rosji o wpływy w Azji Centralnej oraz obecność USA w rejonie, różnica w potencjałach państw członkowskich, a co za tym idzie zróżnicowanie ich ambicji, zdolność do uzgodnienia ram wspólnej polityki zewnętrznej¹⁰.

W chwili obecnej rozszerzenie SOW wydaje się mało prawdopodobne, choć do tej pory zainteresowanie tą kwestią na różnych etapach wyrażały między innymi Indie, Pakistan i Iran. Mała liczba członków na pewno ułatwia działanie Organizacji, jednak dla uzyskania większego znaczenia istnieje potrzeba powiększenia grona jej członków. W czerwcu 2004 r., na szczycie przywódców SOW w Taszkencie, został przedstawiony dokument określający zasady przyjmowania nowych członków oraz przewidujący utworzenie formuły państw „obserwatorów” i „partnerów dialogu”. Pewne zainteresowanie taką formułą przejawia Afganistan, którego prezydent Hamid Karzai rozmawiał na owym szczycie o regionalnej współpracy antyterrorystycznej¹¹. W ramach kandydatów wymienia się Sri Lankę i Mongolię. Największe spory wywołują kandydatury Pakistanu, popieranego przez Chiny oraz Indii, za

⁹ P. Milewski, *op.cit.*

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Z. Lijun, *Anti-Terrorism Alliance*, „Beijing Review” 1.07.2004.

którymi tradycyjnie stoi Rosja. Ze względu na powstały polityczny pat oraz niepokoje wewnątrz Organizacji, kwestia rozszerzenia wydaje się odsuwać w dalszą przyszłość¹². Choć na czerwcowym szczycie w Szanghaju do postawienia szlabanu Zachodowi wzywał prezydent Iranu, nie ukrywając chęci wstąpienia w jej struktury, kierując się antyamerykańskimi nastrojami panującymi wśród członków Szanghajskiej Organizacji Współpracy, którzy „nie potrzebują w tym regionie żadnych konkurencyjnych bloków, zamkniętych klubów i linii podziału”¹³.

Perspektywy SOW wydają się o tyle ciekawe, o ile trudne. Partykularne interesy państw-członków mogą przesłonić korzyści wynikające ze współpracy. Obecność Stanów Zjednoczonych, w tym utrzymywanie baz wojskowych w państwach Azji Centralnej, uniemożliwia w rzeczywistości utworzenie jednolitego frontu na arenie międzynarodowej. Ciekawie zapowiadają się przyszłe losy „małżeństwa z rozsądku” – Chin i Rosji. Na razie ChRL stara się postępować w sposób umiarkowany. Istnieje jednakże obawa, iż wewnętrzna siła przełoży się na ambicje w polityce zewnętrznej i rozwijające się, potężne Chiny albo podejmą próby zdecydowanego przejścia kontroli nad SOW albo rozsądzą tę organizację od środka.

Azja Południowo-Wschodnia i ASEAN

Sytuacja w regionie zaczęła zmieniać się na przełomie lat 80-tych i 90-tych. Państwa Azji Południowo-Wschodniej przestały stwarzać zagrożenie dla bezpieczeństwa Chin, oddalały się również od koncepcji „jednego gwaranta bezpieczeństwa regionalnego” w postaci Stanów Zjednoczonych. Przyjęta zasada równowagi sił w regionie wydatnie przyczyniła się do wzrostu znaczenia ASEAN, doprowadziła do zbliżenia ChRL ze Stowarzyszeniem, uznawanym wcześniej przez Pekin za „antykomunistyczne” i do wzmocnienia wymiany handlowej.

Poprzednikiem Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej było Stowarzyszenie Azji Południowo-Wschodniej, które powstało 30 lipca 1961 roku. W sierpniu 1967 roku, w Bangkoku – Indonezja, Tajlandia, Singapur, Filipiny i Malezja wydały „Oświadczenie z Bangkoku”, a później w stolicy Malezji, Kuala Lumpur, Malezja, Tajlandia i Filipiny zorganizowały konferencję na szczeblu ministerialnym, podczas której podjęły decyzję o zmianie nazwy tej organizacji na Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej, czyli ASEAN. Siedzibę Sekretariatu Stowarzyszenia ustanowiono w stolicy Indonezji Dżakarcie. Działalności ASEAN przyświecają

¹² S. Zapaśnik, *Stosunki Chin z państwami Azji Centralnej*, [w:] *Azja Wschodnia na przełomie XX i XXI wieku. Stosunki międzynarodowe i gospodarcze*, Warszawa 2004, s. 68.

¹³ T. Bielecki, *Powstaje azjatyckie anty-NATO*, „Gazeta Wyborcza”, 15.06.2006.

następujące cele: pobudzenie wzrostu gospodarki regionalnej, postęp społeczeństwa i rozwój kultury zgodnie z zasadą równości krajów; pokój i stabilizacja regionu, czy też udzielanie wzajemnej pomocy¹⁴.

Stałymi członkami ASEAN są obecnie Brunei, Kambodża, Indonezja, Laos, Malezja, Birma, Filipiny, Singapur, Tajlandia i Wietnam. Chiny nawiązały stosunki dyplomatyczne ze wszystkimi członkami ASEAN, a w 1996 r. stały się partnerem ASEAN. Obszar Stowarzyszenia powiązany z ChRL tworzy strefę zamieszkaną przez 1,7 mld osób¹⁵. Od 1997 r. 10 państw-członków ASEAN rozpoczęło stałą współpracę z trójką swoich sąsiadów: Japonią, Koreą i Chinami. Powstałe w ten sposób luźne stowarzyszenie zyskało miano Asean+3. W jego ramach rozpoczęto rozmowy na temat możliwości ewolucji ASEAN w stronę organizacji regionalnego systemu bezpieczeństwa. Przy tej okazji wspomnieć też należy o idei poprzedniego premiera ChRL Zhu Rongji utworzenia strefy wolnego handlu pomiędzy Chinami, Koreą Południową i Japonią.

ASEAN poszerza sferę swoich zainteresowań również o pozostałe państwa. Strukturą służącą temu celowi jest Regionalne Forum ASEAN – ASEAN Regional Forum (ARF). ARF stanowi nieformalną instytucję stawiającą sobie na celu umacnianie bezpieczeństwa azjatyckiego i ewoluującą w kierunku azjatyckiej wersji OBWE. Podczas obrad Forum dochodzi do spotkań z przywódcami ogrywającymi ważną rolę w regionie państw. Stało się tak m.in. podczas spotkania Forum w Pekinie w marcu 1997 r., kiedy Jiang Zemin uzgadniał z Borysem Jelcyńcem zasadę pokojowego załatwiania sporów. Tego samego roku, w Malezji, ówczesny minister spraw zagranicznych ChRL, Qian Qichen określił chińską koncepcję bezpieczeństwa, stwierdzając, iż nie powinno ono zależeć ani od wzrostu zbrojeń, ani od wzmocnienia bloków wojskowych. „Nowa koncepcja bezpieczeństwa” zakładała „wspólne wysiłki w tworzeniu regionalnego systemu bezpieczeństwa z uwzględnieniem różnorodności azjatyckiej”¹⁶. Jej dalsze główne propozycje to: przyjazne stosunki oparte na zasadzie równości między państwami, współpraca ekonomiczna, pokojowe rozwiązywanie sporów oraz dialog jako sposób zaprowadzenia pokoju i rozwoju regionalnego.

W listopadzie 2001 r. Chiny porozumiały się z państwami ASEAN w sprawie utworzenia w ciągu następnych dziesięciu lat strefy wolnego handlu¹⁷. W następnym roku Chinom i państwom ASEAN udało się dojść do porozumienia w sprawie otwarcia dla żeglugi międzynarodowej wód wokół spornych Wysp Spratly na Morzu Południowochińskim. Na Forum Regio-

¹⁴ <http://www.aseansec.org/home.htm>.

¹⁵ M. Vatikiotis, M. Hiebert, *China's Tigth Embrace*, „Far Eastern Economic Review”, 17.07.2003.

¹⁶ F. Delage, *China y el futuro de Asia*, „Politica exterior”, 11/12 2004, num 102, s. 56.

¹⁷ Z. Yu, *Beijing Diplomatic*, „Beijing Review” 22.07.2004.

nalnym ASEAN, w 2003 r. minister spraw zagranicznych ChRL Li Zhaoxing zaproponował zainicjowanie cyklicznych spotkań ministrów obrony państw azjatyckich. Spotkania, jak argumentował minister, miałyby na celu „polepszenie komunikacji”¹⁸ w sferze bezpieczeństwa w regionie. Podczas szczytu „ASEAN+Chiny” (tzw. grupa 10+1) ChRL, jako pierwsze państwo nie-członek, przystąpiła do Traktatu o przyjaźni i współpracy ASEAN¹⁹. Wydarzenie to dało wyraźny sygnał o zainteresowaniu członków Stowarzyszenia jak najszybszym powiązaniem Chin ze swoimi strukturami. Stawka jest wysoka, ponieważ azjatyccy przywódcy wyznaczyli datę utworzenia wspólnego rynku do 2020 r. Na ostatnim, styczniowym szczycie ASEAN-Chiny²⁰ zatwierdzono pięcioletni plan współpracy na polu informatycznym, nawiązując tym samym do Deklaracji Pekinńskiej z maja 2005 r., zakładającej wspólne prace nad rozwojem nowoczesnych technologii komunikacyjnych.

Podpisywanie kolejnych umów i porozumień pozwoli w najgorszym przypadku uniknąć ASEAN konkurencji ze strony Indii i Chin, a w najlepszym zaś razie doprowadzić może do powstania największego i najpotężniejszego obszaru gospodarczego na świecie. Na obecnym etapie największym wyzwaniem dla ASEAN i państw z nim stowarzyszonych jest utworzenie strefy wolnego handlu. Obawy budzi jedynie możliwość oporu przed integracją i chęć ochrony własnego rynku przez poszczególnych członków oraz państwa stowarzyszone, a także chińsko-indyjska rywalizacja w regionie²¹.

Region Pacyfiku i APEC

Początki ekonomicznej współpracy państw strefy Pacyfiku sięgają lat 60-tych XX wieku. W 1969 r. Japonia, Australia, Nowa Zelandia i Stany Zjednoczone stworzyły swoisty klub uprzemysłowionych demokracji pod nazwą *The Pacific Basin Economic Council* (PBEC), który w 1978 r., po włączeniu do niej kolejnych członków, przekształcił się w *Pacific Economic Cooperation Council* (PECC)²². W miarę wzrostu powiązań gospodarczych powiększało się grono członków organizacji i jej znaczenie. W związku z tym postanowiono zmienić ramy współpracy, poszerzając zasięg działań w wymiarze terytorialnym oraz jakościowym. Forum Współpracy Gospodarczej Azji i Pacyfiku (APEC) powstało w 1989 r. jako następca PECC. Jest to regionalna organizacja gospodarcza mająca na celu rozwój współpracy międzyrządowej.

¹⁸ E.n S. Medeiros, M. T. Fravel, *op. cit.*

¹⁹ Szczyt odbył się 8 października 2003, na Bali, zob.: M. Vatikiotis, J. McBeth, *A Tango Speeds Asean Integrton*, „Far Eastern Economic Review”, 23.10.2003.

²⁰ Szczyt odbył się w Cebu (Filipiny) 14.01.2007, zob: <http://www.aseansec.org/>.

²¹ K. Godlewski, *Razem nie chcemy supermocarstwa*, „Gazeta Wyborcza”, 19.11.2006.

²² G. Radam, K. Harrison, R. Robison, *The Political Economy of South-East Asia. An introduction*, New York 1999, s. 227.

Obecnie w skład APEC wchodzi 21 państw: Australia, Brunei Darussalam, Kanada, Chile, Indonezja, Japonia, Republika Korei, Maleszja, Meksyk, Nowa Zelandia, Papua Nowa Gwinea, Peru, Filipiny, Federacja Rosyjska, Singapur, Tajlandia, Stany Zjednoczone oraz Wietnam. Chiny, wraz z Hongkongiem i Tajwanem, stały się jego członkiem w 1991 r.

APEC różni się od Unii Europejskiej czy NAFTA głównie tym, iż nie tworzy swego prawa wewnętrznego. Jego działalność opiera się na mechanizmie wspierania regionalnej współpracy gospodarczej w drodze wielostronnych układów, negocjacji i konsultacji, ze szczególnym uwzględnieniem „wzajemnego szacunku i równości”²³ swoich członków. APEC lansuje zasadę „otwartego regionalizmu”, w myśl której z owoców współpracy w jego łonie mogą korzystać inne państwa. Państwa APEC wyznaczyły sobie jeszcze w 1994 r. (na szczycie w Bogor) ambitny cel utworzenia do roku 2010 strefy wolnego handlu (państwa rozwijające się mają do niej dołączyć do 2020 r.). Na szczycie w Bogor przyjęto również Program nowych działań gospodarczych APEC (*APEC New Economy Action Agenda*), którego celem jest skoordynowanie działań na rzecz wprowadzenia nowych technologii informatycznych²⁴. Dotychczas członkowie organizacji skupiali się na popieraniu rozwoju wymiany handlowej (m.in. przez likwidowanie celnych barier), wzajemnych inwestycji czy współpracy technologicznej. W ramach regionalnej współpracy wdrożono już ponad 400 projektów²⁵, w takich dziedzinach, jak ochrona środowiska, rynki kapitałowe czy rozwój małych i średnich przedsiębiorstw.

Na spotkaniu państw APEC w Osace Chiny przedstawiły długofalowy plan znoszenia barier importowych. W następnym roku, w Subic, uściśliły swoje zamiary, zapowiadając, iż do 2000 r. obniżą stawki celne o 15%. W 1997 r. w Vancouver zapowiedziały przyłączenie się do Porozumienia Technologii Informatycznej (*Information Technology Agreement*) oraz zamiar redukcji do roku 2005 taryf na produkty przemysłowe do poziomu 10%. ChRL uznała również, iż w jej interesie leży zniesienie geograficznych ograniczeń dla zagranicznych banków oraz uwolnienie zakresu usług w ubezpieczeniach, transporcie, turystyce czy telekomunikacji. Z inicjatywy Chin przyjęto w 1998 r. w Kuala Lumpur program ściślejszej współpracy naukowej na XXI wiek. Wraz z rozwojem nowej ekonomii Chiny zwróciły uwagę na likwidację barier elektronicznych, powstałych na skutek różnic rozwojowych. Chiny gościły IX spotkanie informacyjne państw APEC w 2001 r. W Szanghaju dyskutowano o sposobach promowania wspólnego rozwoju gospodarczego.

Mechanizm współpracy i integracji APEC opiera się na wykorzystaniu mechanizmów rynkowych oraz liberalizacji handlu i inwestycji, a „pierwsze

²³ <http://www.apec-china.gov.cn/en/index.asp>.

²⁴ E. Halizak, *Region Azji i Pacyfiku w polityce międzynarodowej*, [w:] *Azja Wschodnia na przełomie XX i XXI wieku...*, s. 190.

²⁵ <http://www.apec-china.gov.cn/en/index.asp>.

skrzypce” odgrywa w Radzie sektor prywatny. Druga pryncypialna zasada to „otwarty regionalizm”, czyli zakaz praktyk dyskryminujących państwa trzecie. Strefa wolnego handlu APEC nie ogranicza zakresu kreowania własnej polityki handlowej przez jej członków wobec krajów spoza Rady. W związku z tak rozumianą współpracą, w ramach APEC funkcjonują subregionalne strefy wolnego handlu: Strefa Wolnego Handlu ASEAN (ASEAN *Free Trade Area*, AFTA), Północna Strefa Wolnego Handlu (NAFTA) oraz Strefy Wolnego Handlu Australia-Nowa Zelandia (The Australia-New Zealand Close Economic Relations, CER).

Władze chińskie stanowczo opowiadają się za ograniczeniem roli APEC do organizacji ściśle ekonomicznej bez ambicji politycznych. Podkreślają również niezmiennosc takich zasad organizacji, jak poszanowanie odmienności jej członków i różnic w poziomie ich rozwoju oraz różnorodności ich interesów i potrzeb. Najpoważniejszą wspólną deklaracją polityczną APEC było potępienie terroryzmu i uznanie Stanów Zjednoczonych za lidera działań antyterrorystycznych, jednakowoż nie udzielono poparcia amerykańskim akcjom w Afganistanie, a później w Iraku. Instytucjonalna współpraca w ramach tej organizacji przedstawia dla Pekinu dużą wartość, bowiem na państwa skupione w APEC przypada 80% handlu zagranicznego oraz 90% inwestycji zagranicznych ChRL²⁶. Ponadto, podczas corocznych spotkań informacyjnych, Chiny mogą zapoznawać się z metodami prowadzenia polityki ekonomicznej innych, potężnych członków organizacji, by później móc zastosować niektóre z rozwiązań w procesie modernizacji własnej gospodarki.

Azjatycki Dialog Współpracy (ACD)

Azjatycki Dialog Współpracy (ACD) został zainicjowany na początku 2001 r. przez premiera Indii Thaksin Shinawatra. Oficjalnie organizacja ta działa od czerwca 2002 r. i, służąc procesowi budowania zaufania między państwami Azji, jest otwarta na pozyskiwanie nowych członków. W ACD znajduje się obecnie 25 państw, od Zatoki Perskiej po Pacyfik: Oman, Katar, Bahrain, Zjednoczone Emiraty Arabskie, Kuwejt, Iran, Sri Lanka, Indie, Bangladesz, Myanmar, Kambodża, Laos, Wietnam, Tajlandia, Malezja, Singapur, Indonezja, Brunei, Filipiny, Japonia, Republika Korei, Kazachstan, Pakistan, Mongolia i Chiny²⁷. Państwa skupione w organizacji współpracują w różnych obszarach, takich jak: projekt współpracy rolniczej, któremu przewodzą Chiny, ochrony środowiska (Japonia), współpraca małych i średnich przedsiębiorstw (Singapur) czy turystyka (Tajlandia).

---

²⁶ Ibidem.

²⁷ D. Zhito, *Energy for Asia*, „Beijing Review” 01.07.2004.

Chiny, jako lider ACD w dziedzinie rolnictwa i energii, zorganizowały w maju 2004 r. spotkanie ministrów rolnictwa, podczas którego zgodzono się na zintensyfikowanie współpracy. Również na spotkaniach dotyczących współpracy energetycznej (pierwsze w Cha-am w 2002, drugie w Ching Mai w 2003 r.) w Tajlandii mówiono o wzmożeniu kontaktów w tej dziedzinie. W czerwcu 2004 r. w chińskim Qingdao, podczas szczytu ministrów spraw zagranicznych, państwa ACD zgodziły się na przyjęcie dokumentu pt.: „Inicjatywa z Qingdao”, w którym trudno doszukiwać się konkretnych propozycji i rozwiązań, jest to raczej zbiór zasad, które wytyczają pewien kierunek współpracy. Obok zachęty do wymiany doświadczeń i technologii, przejrzystości w prowadzeniu polityki energetycznej wymienia się też branie w większym stopniu pod uwagę Konwencji Morza Narodów Zjednoczonych (zapewniając w ten sposób bezpieczeństwo tankowcom). Inicjatywa przewiduje też powstanie w przyszłości forum ds. współpracy energetycznej w Azji, które otwarte na kraje spoza ACD zajmować by się miało koordynacją współpracy²⁸. Podczas inauguracji spotkania premier ChRL Wen Jiabao określił współpracę jako konieczną dla bezpieczeństwa energetycznego Azji oraz jako warunek gospodarczego rozwoju. Chiny, Japonia i Korea Południowa wyraziły zainteresowanie współpracą w rozwoju produkcji silników i samochodów napędzanych biopaliwem wyrabianym z roślin, takich jak cassava czy palmy oliwne, które porastają tropikalne regiony państw ACD. Jedną z najważniejszych kwestii poruszonych na konferencji był problem rezerw paliwowych. Stanowi to poważny problem dla Chin, piątego producenta w świecie, którego rezerwy ocenia się tylko na tydzień. ChRL nie ustaje więc obecnie w wysiłkach nad utworzeniem rezerwy strategicznej wystarczającej na 70-75 dni²⁹. Dlatego też Państwo Środka stara się wywrzeć na forum ACD nacisk na producentów ropy, aby ci nie windowali cen i nie ograniczali jej wydobycia.

Kierunki chińskiej współpracy z państwami Azji

Jeszcze na początku lat 90-tych Chiny postrzegały organizacje międzynarodowe w regionie jako narzędzie mniejszych państw, pomocne przy przeciwstawianiu się swoim potężnym sąsiadom, w tym ChRL. Kilka lat wystarczyło, aby w nastawieniu Pekinu nastąpił zasadniczy zwrot. Chińczycy, pod wpływem wzrastającej potęgi USA, zrewidowali swoje poglądy i w mechanizmach tworzenia regionalnych reguł i struktur międzynarodowych i polepszania stosunków z sąsiadami upatrują sposobu na ograniczenie wpływów amerykańskich.

---

²⁸ Ibidem.

²⁹ Wg słów anonimowego eksperta obecnego na spotkaniu, ibidem.

Integracja państw azjatyckich na tle Unii Europejskiej nie jest z pewnością zaawansowana, ponieważ proces azjatycki rozpoczął się później, a twórcy idei zbliżenia państw azjatyckich musieli na początku uporać się z problemem braku wspólnej tożsamości. Wyraźne symptomy rozwijającej się współpracy oraz wzrost liczby organizacji regionalnych, potwierdzają powszechną wolę rozbudowy regionalnych struktur międzynarodowych. ASEAN, APEC, Azjatycki Bank Rozwoju³⁰ czy mniej otwarta SOW, pretendują do roli „integracyjnych motorów”. Kolejne inicjatywy, powstałe w wyniku rozszerzania działalności ASEAN, takie jak AMM-PMC (*ASEAN Ministerial Meeting-Post Ministerial Conference*), czyli spotkania na szczeblu ministerialnym z przedstawicielami UE, USA, Australii etc., czy EALAF (*East Asia-Latin America Forum*) – struktura organizująca międzyregionalny dialog Azja Wschodnia-Ameryka Łacińska na podobieństwo ASEM, rozszerzają terytorialny zasięg działalności państw Azji Wschodniej.

Azjatyckie struktury kładą szczególny nacisk na niezależność swoich członków, co jest charakterystyczne dla państw nowych, postkolonialnych, broniących własnej suwerenności. Ostrożnie podążają tropem NAFTA, uważnie obserwując procesy przebiegające w Unii Europejskiej. Filozofię azjatyckiej współpracy wyłożył premier Singapuru, Goh Chok Tong: „Integracja jest procesem wdrażanym i prowadzonym przez osobowości. Na instytucje przyjdzie czas później”³¹. Należy bowiem pamiętać, iż państwa Azji Wschodniej musiały najpierw odnaleźć fundament, na którym konstruować miano struktury organizacji integrujących wielonarodową, różnorodną i często skonfliktowaną społeczność regionalną. Nowa ponadnarodowa platforma w sposób szczególny ujmuje zagadnienie suwerenności w kontekście wspólnych cech i wartości. „Azjatyckie wartości” to mieszanka różnorodnych wpływów cywilizacyjnych, kulturowych, gospodarczych i politycznych, wokół których starają się skupić się społeczeństwa jednoczącej się Azji Wschodniej.

Większość krajów Azji Wschodniej przyjęło – za rodzimy i zgodny z własną tradycją – system patriarchalny, z „tendencjami autorytarnymi”. Podobny system polityczny przyjęto również w Singapurze, wprowadzając politykę „azjatykacji” oraz propagowania wspólnych wartości. Z dziedzictwa grup etnicznych zamieszkujących terytorium państwa-miasta wybrano elementy wspólne dla Azjatów. Twórca niepodległości Singapuru, jego wieloletni przywódca i zarazem następny po Mahathirze ambasador „azjatyckich wartości”, Lee Kuan Yew, twierdził, iż dla rozwoju kraju ważniejsze jest zachowanie dyscypliny niż demokracja. Połączenie konfucjanizmu, islamu oraz wpływów indyjskich stworzyło „zdrowego ducha azjatyckiego komunitaryzmu”, który przeciwstawiano „moralnie dekadentkiemu zachodniemu liberalizmowi”³².

³⁰ Zob. <http://www.abd.org>.

³¹ M. Vatikiotis, J.n McBeth, *op. cit.*

³² K. Gawlikowski, *op. cit.*, s. 348- 349.

Konstrukcja koncepcji „azjatyckich wartości” opiera się więc na opozycji do wartości proponowanych przez Zachód. Różnice między dwiema koncepcjami często podkreślane są przez władze państw azjatyckich, gdy poddawane są one krytyce za nieprzestrzeganie zasad demokracji oraz łamanie wolności i swobód obywatelskich. Główne różnice pomiędzy wartościami zachodnimi a azjatyckimi przebiegają na polu miejsca jednostki w społeczeństwie. Zachodniemu indywidualizmowi przeciwstawia się wschodni kolektywizm, zachodniej „męskości” (dominacja agresywności, aktywności, rywalizacji, konkurencji) – wschodnią „kobiecość” (łagodność, opiekuńczość czy współczucie). Społeczeństwa regionów świata różnią się między sobą, wyznają inne wartości, w każdym z nich dominacja jednego z biegunowo uszeregowanych priorytetów jest wyraźnie zauważalna, co pomaga zbudować wyrazisty, rodzimy system wartości.

Pomimo promowania wspólnych zasad, Azja Wschodnia nie jest politycznym i ideologicznym monolitem. W wyniku historycznych podziałów ukształtowały się różne odmiany azjatyckiego systemu autorytarnego. W Chinach, a także w Wietnamie i Korei Północnej, z połączenia tradycji i nowej ideologii powstał system konfucjanizmu-leninizmu³³. Oddziaływanie konfucjanizmu wykracza poza bezpośredni krąg zasięgu cywilizacji chińskiej i dlatego jego wpływy odnajduje się we wszystkich kulturach regionu. Konfucjanizm zakłada, że najważniejszymi powinnościami człowieka są: wykonywanie poleceń władzy i uległość rodzicom, poszanowanie tradycji i przodków. Istota ludzka musi być lojalna i pokorna wobec władzy. Konfucjanizm, określany jako filozofia władzy, urzędników, struktury i porządku³⁴, stanowi podstawowy wkład Chin w ideę „azjatyckich wartości”, a hasła komunizmu, takie jak kolektywizm i internacjonalizm, znajdują zrozumienie nawet wśród społeczeństw państw niesocjalistycznych, sprowadzając współczesną kulturę chińską do wspólnego mianownika z innymi kulturami regionu. Osobowość, indywidualność nie są zdecydowanie pożądanymi cechami w społeczeństwie chińskim, w którym często podkreśla się, że „jednostka jest jedynie tonem w wielkiej harmonii”³⁵.

Koncepcja „wartości azjatyckich” może wydatnie przyczynić się do budowy wzajemnego zaufania oraz tworzenia odpowiedniej atmosfery, swoistego katalizatora procesu integracyjnego. Z drugiej strony, mniejsze państwa mogą poczuć się zagrożone w momencie, gdy Chiny zaczną upominać się o przewodnictwo w regionie, używając argumentów ideologicznych. Zrodzi to bowiem znaną z historii obawę przed powrotem Chin do roli „ośrodka cy-

³³ E. Fajul, *El Dragon en el Huracan. Retos y esperanzas de China ante el siglo XXI*, Madrid 1999, s. 30.

³⁴ R. Kapuściński, *Myśl chińska*, „Gazeta Wyborcza”, 25.10.2003.

³⁵ M. Schulz, *Bestia na tronie smoka*, „Forum”, 9-15.2004.

wilizacyjnego” i żądań ChRL do uznania jej dominacji w regionie ze względu na tradycyjny, szczególnie wkład Państwa Środka w „azjatyckie wartości”.

Samuel P. Huntington w *Zderzeniu Cywilizacji* użył określenia „Sinic Zone”, strefy cywilizacyjnej, do której zaliczył Wietnam, Koreę i Japonię³⁶. Zewnętrzna „chińska strefa” obejmuje jeszcze większą grupę państw i ChRL zdaje sobie sprawę z własnego potencjału, w tym kulturowego, który może być wykorzystany do zajęcia roli państwa „pierwszego wśród równych”. Dlatego też ChRL jest zainteresowana rozwijaniem współpracy w ramach ASEAN i ewentualnym wstąpieniem do Stowarzyszenia. Z tego regionu, włączając Hongkong i Tajwan, pochodzi 75% inwestycji zagranicznych. Szacuje się, że do końca 2001 r. z państw ASEAN napłynęło do Chin 54 mld USD, z czego 77% przypadało na Singapur³⁷. ASEAN reprezentuje azjatyckie państwa regionu i ich interesy. APEC w sensie decyzyjnym pozostaje natomiast zdominowany przez Zachód, na co ChRL spogląda z wyraźną niechęcią jako na organizację zbyt niezależną od własnej woli.

Postawienie na rozwój ASEAN przez Chiny udowadnia ich pozytywny stosunek do jego rozszerzenia o kraje indochińskie: Wietnam (w 1995 r.), Laos i Birmę (1997) oraz Kambodżę (1999). Przyjęcie nowych członków do Stowarzyszenia odbiło się na spójności organizacji, w chińskiej ocenie przyniosło ono jednak długofalowe korzyści. W 1999 r. na kolejnym spotkaniu ARF Pekin wyraził gotowość do przystąpienia do zawartego w 1995 r., w Bangkoku, Układu o ustanowieniu w Azji Południowo-Wschodniej strefy wolnej od broni atomowej. Z drugiej strony, państwa regionu oczekują, iż włączenie Chin w regionalne struktury umożliwi im skorzystanie z chińskich zasobów ekonomicznych do rozwoju własnych gospodarek i na dalsze uniezależnienie się od Stanów Zjednoczonych.

Pomimo dowodów dobrze układającej się i wielotorowej współpracy, co jakiś czas pojawiają się symptomy braku szczerych chęci budowania trwałych i głębokich relacji z państwami regionu. Sprawdzianem „azjatyckiej jedności” była tragiczna w skutkach fala tsunami. Podczas akcji niesienia pomocy Europa i Ameryka wyłożyły ogromne kwoty, Chiny tymczasem nie okazały solidarności z ofiarami katastrofy z grudnia 2004 r., ofiarując jedynie 2,6 mln USD. Li Zhaoxing, minister spraw zagranicznych ChRL, stwierdził, iż jego kraj, jako rozwijający się, nie stać na więcej. Słowa ministra zostały przyjęte ze sporym zdziwieniem, zważywszy na ogromne chińskie rezerwy walutowe oraz fakt, iż tuż przed grudniową tragedią Światowy Program Żywnościowy wykreślił ChRL z listy państw walczących z głodem³⁸. Można stąd wysnuć

³⁶ S. P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster UK Ltd., 1998.

³⁷ M. Ławacz, *Chiny a Azja Południowo-Wschodnia*, [w:] *Azja Wschodnia na przełomie XX i XXI wieku...*, s. 83.

³⁸ M. Kruczkowska, *Chiny z boku*, „Gazeta Wyborcza”, 31.12.2004.

wniosek, iż na obecnym etapie azjatycka solidarność i poczucie wspólnoty kończy się dla Chin na robieniu wspólnych interesów. Na rozwoju współpracy gospodarczej w regionie negatywnie odbijają się również inne nieprzewidywalne wydarzenia, takie jak kryzys finansowy lat 1997-1998, groźne epidemie, np. SARS lub ptasia grypa, czy też procesy społeczno-gospodarcze zachodzące w poszczególnych krajach regionu (kryzys w Japonii, osłabienie Korei Południowej, destabilizacja Indonezji po obaleniu reżimu Suharto). Przyszłość regionu nie wygląda jednak aż tak pesymistycznie, ponieważ Azja powoli dojrzeje do wzięcia odpowiedzialności za swój los, a panujące wśród azjatyckich przywódców poglądy najlepiej oddaje wypowiedź obecnego premiera Malezji Abdullaha Badawi: „Nie wyobrażam sobie, iż nasza przyszłość zależeć ma od Waszyngtonu, Nowego Jorku czy Genewy”³⁹.

---

³⁹ F. Delange, *op. cit.*, s. 98.